

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОВОЮ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРАЦІЇ

SYSTEM MANAGEMENT MODEL SPATIAL TRANSFORMATION OF REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION ON THE BASIS OF

У статті досліджуються напрямки розвитку теорії і практики управління просторовою трансформацією регіональної економіки на засадах інтеграції. В результаті дослідження визначено основні умови просторової інтеграції регіонів України: розробка стратегій розвитку регіонів і їх реалізація; поєднання конкуренції і партнерства регіонів; розвиток малого підприємництва; розвиток транспортної інфраструктури та комунікацій; розвиток регіональної інноваційної системи; розвиток соціального капіталу і мережових структур; розвиток інтелектуального потенціалу регіону на основі формування регіону, «що навчається», і використання сучасних управлінських та маркетингових технологій.

Ключові слова: регіональна економіка, інтеграційна взаємодія, територіальна трансформація господарства, глобалізація, регіональна інфраструктура.

В статье исследуются направления развития теории и практики управления пространственной трансформацией региональной экономики на основе интеграции. В результате исследования определены основные условия пространственной интеграции регионов Украины: разработка стратегий развития регионов и их реализации; сочетание конкуренции и партнерства регионов; развитие малого предпринимательства; развитие транспортной инфраструктуры и коммуникаций; развитие региональной инновационной системы; развитие социального капитала и сетевых структур; развитие интеллектуального потенциала региона на основе формирования региона, «обучающийся», и использование современных управленческих и маркетинговых технологий.

Ключевые слова: региональная экономика, интеграционное взаимодействие, территориальная трансформация хозяйства, глобализация, региональная инфраструктура.

развитие транспортной инфраструктуры и коммуникаций; развитие региональной инновационной системы; развитие социального капитала и сетевых структур; развитие интеллектуального потенциала региона на основе формирования региона, «обучающийся», и использование современных управленческих и маркетинговых технологий.

Ключевые слова: региональная экономика, интеграционное взаимодействие, территориальная трансформация хозяйства, глобализация, региональная инфраструктура.

In the article directions of the theory and practice of managing spatial transformation of the regional economy on the principles of integration. The study defined the basic conditions integration of spatial regions of Ukraine: development of regional development strategies and their implementation; the combination of competition and partnership regions; small business development; development of transport infrastructure and communications; development of regional innovation system; development of social capital and network structures; development of intellectual potential of the region based on the formation of the region, "learner" and use modern management and marketing techniques.

Keywords: regional economy, integration interaction, territorial economy transformation, globalization, regional infrastructure.

УДК 330:34(477)339.54.

Деркач Т.В.

кандидат географічних наук, доцент

Постановка проблеми. До основних сучасних трансформаційних тенденцій в українському економічному просторі можна віднести: посилення міжрегіональної диференціації по багатьох соціально-економічних показниках, що веде до підсилення неоднорідності простору; переплетення дезінтеграційних й інтеграційних процесів; перехід від економічного спаду до економічного росту й соціально-економічного розвитку. Крім того змінюються пріоритети економічного розвитку регіонів, які включають уже не тільки економічні напрямки розвитку, але й соціальні: високий рівень розвитку систем життєзабезпечення; привабливі, високооплачувані робочі місця; високий рівень розвитку освіти, охорони здоров'я, культури, спорту.

У зв'язку із цим, актуальним науковим завданням є розвиток теорії і практики управління просторовою трансформацією регіональної економіки на засадах інтеграційної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень. Інтерес до проблем економічного простору в роботах вітчизняних і закордонних учених [1-3] дозволяє констатувати, що до теперішнього часу склалося кілька напрямків розвитку теорії просторової економіки, однак цілісна концепція просторових перетворень регіонів відсутня. Отже, необхідно дослідити сучасні

тенденції і викристалізувати напрямки розвитку управління просторовою трансформацією економіки у регіональному розрізі.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження напрямків розвитку теорії і практики управління просторовою трансформацією регіональної економіки на засадах інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Під економічним простором розуміється середовище життєдіяльності людини, обумовлене відносинами користування цінностями природного й техногенного (господарського) походження. Розпад СРСР змінив конфігурацію економічного простору України й підсилив її територіальну неоднорідність. Досить сказати, що, якщо в Радянському Союзі прикордонний статус мав 21 регіон, то в цей час, тільки в Україні їх стало 16 з усіма позитивними й негативними наслідками, що з цього випливають. Рівень соціально-економічного розвитку регіонів також впливає на їх готовність адаптуватися до нових умов глобальної конкуренції й реагувати на інтенсивність інноваційних процесів.

У зв'язку зі зростанням у процесі інтеграції значення таких відносно нових факторів як зв'язок, ефективна комунікація, обмін знаннями, навчання працівників, створення багатофункціональних

управлінських команд, формування віртуальних колективів, що є наслідком новітніх постіндустріальних тенденцій, просторова інтеграція в Україні може принести свої плоди за умови паралельного вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів. При цьому, просторова інтеграція економіки регіонів повинна складатися з координації й взаємодії господарських комплексів регіонів на основі трансформації й інтеграції їх економічних інтересів.

Сучасна економіка містить у собі різноманітні процеси просторової інтеграції економіки регіонів, багато з яких поступово перетворюються на тенденції. До них відносяться:

1) об'єднання взаємодіючих, територіально-розміщених економік господарюючих суб'єктів й одночасно процеси інтеграції національних економік у світову економічну систему;

2) все більша залежність економіки нашої країни, а також інших держав і світового господарства в цілому від випереджальних темпів експорту й швидкості руху капіталів. Розвиток міжрегіонального вивозу й ввозу, експорту й імпорту суспільних благ і послуг, активізація руху капіталу, трудових і фінансових ресурсів, як правило, здійснюються під впливом регіональних і міжнаціональних інтеграційних угруповань.

У зв'язку із цим,

3) в усьому світі спостерігається прагнення різних держав до утворення інтеграційних регіональних економічних угруповань, що дозволяють повніше використати свої внутрішні потенціали й ефективніше протистояти глобалізації, зберігаючи національну самоідентичність.

4) процеси інтеграції, пов'язані з ростом міжрегіональної й міждержавної торгівлі варто розглядати як фактор екзогенного й ендегенного економічного росту, забезпечення його стабільності й ефективності.

5) у майбутньому на всьому міжрегіональному просторі України буде спостерігатися зростання взаємозв'язків і взаємозалежностей регіонів, поступове вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок переливу капіталу й використання передових методів і форм регіонального управління, а також формування територіально-господарських комплексів й інфраструктурних систем, що охоплюють весь простір країни [4-6].

Завжди й у всіх територіях світу (центру або окраїн) існували свої периферії, менш розвинені окраїни. В економічно розвинених країнах вони є джерелами ресурсів, територіями зосередження національних меншостей, до них відносяться депресивні старопромислові райони й райони з найменш сприятливими природними умовами. У просторовому розміщенні економічної діяльності сучасного періоду особливу увагу привертають про-

цеси промислового освоєння периферійних територій і росту поселень на них як одного з елементів прояву процесу урбанізації й принципу розміщення продуктивних сил. Для України в результаті цих процесів відбувається виділення територій притягання, на яких збільшується міське населення, здійснюються активні розробки родовищ корисних копалин і перспективне будівництво, особливості господарської діяльності на прикордонних територіях багато в чому знаходяться під впливом економічних пріоритетів суміжних держав.

Ріст і розвиток сучасних міст пов'язані, насамперед, з економічними вигодами так званою агломераційною економією. Однією з основних економічних тенденцій розвитку міст, що триває із середини ХХ ст., є скорочення робочих місць в обробних галузях і ріст у сфері послуг. Частка робочих місць у сфері послуг зросла, що свідчить про постіндустріальні тенденції розвитку економіки України. Самий значний ріст частки зайнятих відзначений у торгівлі, фінансах, сфері послуг і управлінні [7]. Всі ці тенденції безпосередньо впливають на просторову інтеграцію економіки регіонів України.

Поряд із цим можна виділити й нові явища в просторовій економіці:

1. Економічний і соціальний простір країни і її великих територій став сприйматися як дисперсний, що включає невелике число слабо пов'язаних точок економічної активності й великих зон затяжної депресії.

2. Ускладнилися відносини «центр-периферія», їх уже не можна зводити до простої схеми, при якій у столицю спрямовуються фінансові й людські ресурси. Це передбачає й перебудову системи територіального управління з урахуванням зростаючої значимості регіонів.

3. Зросла мобільність капіталу й населення, інтенсифікувалися інформаційні й культурні обміни.

4. Особливу роль у просторовій інтеграції економіки відіграють прикордонні території України. Вони виступають плацдармами економічного співробітництва України із сусідніми країнами в частині реалізації їх економічних інтересів.

5. Географічні й геополітичні концепції доповнюють фізичний базис економічного простору – місця розміщення матеріальних (ресурсних) факторів виробництва – поняттям просторового середовища життя й діяльності людини, умовами розвитку людського капіталу. Усе більш вагомими стають віртуальні ресурси розвитку – інформація, інновації, інфраструктура (комунікації) і інституціональне середовище. Саме вони стають джерелом конкурентних переваг територій у постіндустріальну еру.

На всьому протязі існування людства формуються нові можливості й нові фактори, що обу-

мовляють розвиток цивілізації. Економісти XVIII і XIX століть формулювали уявлення про закономірності суспільних процесів, що опираються на працю, суспільний поділ праці й ринковий обмін як форми прогресу суспільних відносин. Економісти XX століття акцентували увагу на характері й перспективах економічних відносин, де істотне значення надавалося впливу досягнень науково-технічного прогресу й взаємовідношенню «людина-природа» як факторів стійкого розвитку суспільства, його економіки. Економісти XX століття розглядають різні аспекти формування факторів підвищення добробуту людини – не тільки як збільшення показників матеріального комфорту, але і як провідного фактору економічного росту.

Основні умови подальшого розвитку сформованих економічних відносин, виходячи із принципу досягнення успіху або вигоди, виглядають у такий спосіб:

1. Пошук і виявлення власної для національної економіки «економічної ніші» у світовій системі суспільного поділу праці.

2. Поділ праці як умова для реалізації економічної й соціальної політики.

3. Визнання атрибутів спілкування й мотиваційних змін на основі взаємопереплетіння відтворювальних процесів, створення принципово нових технологій, інтелектуалізації міжнародного обміну як умов світового товарного обігу.

Незважаючи на те, що як основний двигун економічного розвитку останнім часом виступають інновації, головним викликом сучасного періоду залишається прогресуючий розрив між національними економіками, між країнами й групами країн, соціальними й етнічними групами. Проблемами XXI століття в Україні стали просторові утворення різного масштабу – області, великі міста, районні утворення. Географічні й геополітичні концепції доповнюють фактори економічного простору – місця розміщення матеріальних (ресурсних) факторів виробництва, просторове середовище життя й діяльності людини, умови розвитку людського капіталу. Таким чином, просторова інтеграція економіки регіонів України відбувається під впливом таких факторів, як становлення постіндустріальної стадії розвитку економіки, глобалізація, диференціація рівня розвитку регіонів у світі, підсилена конкуренція регіонів за ресурси всіх видів.

Складність економічних процесів у просторі й часі обумовлена обмеженістю традиційно освоєних територій, вичерпністю природних ресурсів і деградацією, змінністю природного середовища життя людини. Об'єктивно виникають ситуації, що вимагають наукового обґрунтування критеріїв і показники просторової інтеграції економічної діяльності.

Україна та її регіони по ряду критеріїв і показників мають реальні можливості активно взаємодіяти й увійти у світове господарство як рів-

ноправні партнери, що розраховують на увагу й повагу. Варто особливо виділити наступні характеристики: 1) розвинена науково-технічна база; 2) достатній ступінь забезпеченості сировиною й енергоресурсами, їх відносна дешевина; 3) високий рівень кадрового потенціалу; 4) досить високе значення індексу людського розвитку.

Економісти XXI століття розглядають різні аспекти формування єдиних принципів просторової інтеграції економіки [8]. Але основними принципами функціонування єдиного економічного простору є забезпечення свободи переміщення товарів, послуг, капіталу й робочої сили державучасників.

В економіці, що одержала назви командної, планової, адміністративної, розподільної методологічні принципи управління не були позбавлені абстрактних припущень: жорсткість планових рішень, що навіть теоретично виключала якінебудь відхилення від наміченого значення по всьому технологічному ланцюжку; ідеологічний імператив у розміщенні продуктивних сил і розподілі цінностей; практична відсутність конкуренції у виробництві й доведенні до споживачів товарів і послуг; загальнонародна власність, що потребує постійного й дієвого контролю за користуванням народним надбанням; проголошення принципу рівності в задоволенні потреб, що часом неадекватно відображає внесок й участь у суспільному виробництві..

Основні характеристики формованих принципів економічної інтеграції в Україні, виходячи із принципу досягнення успіху або вигоди, полягають в наступному:

1) пошук і виявлення власної для національної економіки «економічної ніші» у світовій системі поділу праці на основі модифікації товарного виробництва й підтримки належного стану на фінансовому рівні через механізм ринкових відносин;

2) визнання атрибутів спілкування й мотиваційних змін на основі взаємопереплетіння відтворювальних процесів, створення принципово нових технологій, інтелектуалізації міжнародного обміну як умов світового товарного обігу.

Сучасний економічний простір являє собою джерело виникнення якісно нових економічних явищ і процесів у рамках появи мегаекономіки, що характеризується глобалізацією економічних зв'язків. Складність просторової економіки як об'єкта дослідження традиційно зводилася до проблеми міжрегіональної поляризації й зумовлювалася різною концентрацією факторів виробництва в окремих регіонах. Цим держава найчастіше намагалася пояснити наявність регіонів-лідерів й регіонів-аутсайдерів і підтримати дану типологію.

При цьому в державних і регіональних програмах соціально-економічного розвитку не врахо-

увалися історичні, етнічні, конфесіональні й інші неекономічні фактори розвитку.

Істотно змінився інституціональний контур економічного простору, що поряд із традиційними національними й субнаціональними органами державної влади тепер включає бізнес, комерційні й некомерційні організації, домогосподарства, що спричинило й зміну організаційно-економічного механізму взаємодії регіонів у процесі їх просторової інтеграції. Серед нових елементів можна виділити розвиток економічної інтеграції з регіонами суміжних держав, головну роль серед яких відіграють прикордонні регіони, формування зон територіального розвитку на основі цілеспрямованого стимулювання інноваційних процесів у регіональних економіках.

Об'єктивно необхідно розвивати такі елементи організаційно-економічного механізму просторової інтеграції, які здатні залучити максимально можливу експертизу всіх стейкхолдерів регіонального розвитку. Ці елементи за рахунок ефективного використання інтелектуального потенціалу регіонального управління здатні виявити й використати нові фактори економічного розвитку й росту. Доцільне створення неформальних суспільних рад по розвитку регіону під керівництвом губернатора або його заступника. Включення в раду всіх стейкхолдерів: керівників підрозділів адміністрації; членів обласної і районних рад; глав районних адміністрацій; представників підприємницьких структур, наукових і навчальних установ, представників політичних партій, суспільних і релігійних організацій і населення, – стає потужним фактором регіонального розвитку.

Нові форми організації суспільної експертизи регіонального розвитку засновані на технології краудсорсингу. За рахунок залучення активних, небайдужих й інтелектуально сильних громадян в обговорення й вирішення державних і регіональних проблем у мережі Інтернет можна істотно підвищити ефективність української держави. Причому ці технології здатні не тільки розширити можливості суспільної експертизи, але й розвинути інноваційну активність у регіоні, направивши інноваційний потенціал населення на вирішення територіальних завдань розвитку й просторової інтеграції регіонів України.

Сучасні процеси економічного розвитку, такі як глобалізація, регіоналізація, формування сучасної економіки, впливають на положення й роль регіонів. Глобалізація веде до стандартизації й уніфікації економічного життя, до зниження ролі державних кордонів в економічних взаємодіях і стимулює глобальні фірми до пошуку прибуткових місць для бізнесу в усьому світі. У свою чергу посилення ролі приватного капіталу може привести до деякого ігнорування ролі держави. Відбувається коректування цієї ролі: держава із саморе-

гулюючого постачальника послуг перетворюється в незалежного регулятора послуг, надаваних приватним сектором. Таким чином, розвиток просторової інтеграції економіки регіонів значною мірою буде залежати від рівня і якості партнерства двох суб'єктів – бізнесу й держави. Формування таких «партнерських» проектів базується на виявленні, з одного боку, «точок росту» територій, які забезпечують максимальний внесок у валовий регіональний продукт регіону; а з іншого «білих плям» тобто територій, де рівень розвитку території значно нижче середніх показників. З метою підвищення ефективності управління великими господарськими та інфраструктурними комплексами доцільне створення координаційних органів управління.

Ще одним важливим елементом інституціонального механізму просторової інтеграції економіки регіонів є соціальний капітал. Соціальний капітал варто розглядати не просто як суму інститутів, а скоріше, як арматури, що підтримує в єдності всі елементи цієї інтеграції, підвищуючи рівень довіри в суспільстві, сприяючи обміну знаннями й, в остаточному підсумку, суспільство одержує економічні вигоди через зміцнення міжособистісних відносин.

Економіка регіонів України в останні роки прагне максимально використати людський фактор, уміння людини все вдосконалювати в процесі своєї життєдіяльності на основі застосування одержуваних знань. Інтелектуалізація управлінського потенціалу органів регіонального управління стає однією з основних умов підвищення конкурентоспроможності регіонів, з одного боку, а, з іншого боку – настійною вимогою розвитку регіональної економічної інтеграції.

Характерною рисою сучасного постіндустріального виробництва є все зростаюча питома вага знань у кожному продукті й послугі [20]. При цьому застосування спеціальних знань і навичок, ефективна комунікація стають найважливішими умовами росту конкурентоспроможності й поступального соціально-економічного розвитку організацій.

У цих умовах ефективна комунікація починає виступати як провідний фактор економічної інтеграції регіонів. Дієвим інструментом росту інтелектуального капіталу стає використання регіонального маркетингу, тобто системи заходів щодо залучення в регіон нових економічних агентів, що сприяють розвитку просторової інтеграції регіонів. Регіональний маркетинг покликаний забезпечувати: привабливість регіону для різних економічних агентів у частині зосереджених тут матеріально-технічних, фінансових, трудових, організаційних, соціальних, наукових й освітніх ресурсів; залучення в регіон інвесторів і талановитих людей.

Одним з нових ефективних методів розвитку просторової інтеграції економіки регіонів може

статі бенчмаркінг (або «метод кращої практики») як інструмент оцінки передачі передового досвіду управління з інших регіонів. У ході його проведення здійснюється вивчення, освоєння й впровадження в практику господарської діяльності бізнес-структур кращих досягнень у сфері техніки, технології й організації виробництва. Функції бенчмаркінгу по пошуку й збору інформації, порівняльному аналізу діяльності підприємств й організацій могли б сприяти виявленню резервів росту й появі синергетичного ефекту в процесі міжрегіональної економічної інтеграції. Бенчмаркінг у цей час із успіхом застосовується в практиці комерційних організацій, однак поки ще вкрай недостатньо використовується в практиці регіонального управління. Хоча активна участь зацікавлених організацій і структур управління в різних конкурсах, рейтингах й оцінках якості систем управління буде сприяти підвищенню довіри в суспільстві й поліпшенню якості державного регіонального й міжрегіонального управління. Отже, у сучасному світі з його інформаційною насиченістю й прозорістю регіональний бенчмаркінг може стати діючим інструментом регіональної інтеграції.

Однією з найважливіших функцій державного регулювання просторової інтеграції економіки країни є створення й підтримка на необхідному рівні інфраструктури. При цьому виділяють:

- виробничо-господарську інфраструктуру;
- організаційно-інституціональну інфраструктуру;
- соціальну інфраструктуру;
- фінансову інфраструктуру;
- транспортну інфраструктуру;
- інформаційну інфраструктуру.

Таким чином, може бути розширене трактування виробничої й транспортної інфраструктури регіону. На відміну від традиційного трактування інфраструктури як сукупності матеріально-технічних систем й організаційних структур, що створюють загальні умови для виробничої активності регіону, варто виділити дві групи елементів інфраструктури. До першої групи відносяться інститути (цінності, прийняті в суспільстві, норми соціально-економічних відносин, довіра, стандарти технічного регулювання й державного регламентування), до другої групи системи тепло-, водо- і енергозабезпечення, навігаційні й транспортно-логістичні комплекси, дороги, мости, порти, канали, термінали, а також системи зв'язку, телекомунікацій, інформаційні мережі.

Поступово змінюється співвідношення між елементами першої й другої групи інфраструктури регіонів. Ростає значення елементів першої групи інфраструктури, тобто норм, правил і стандартів, транспортно-логістичних організацій, інвестиційних і лізингових інститутів, об'єднаних у відпо-

відні асоціації. Впливу з боку регіональної влади в більшому ступені піддаються регіональні податки; зонування; екологічний і санітарний контроль. При цьому в останні роки намітилася тенденція надмірної регламентації в сфері елементів першої групи інфраструктури й одночасного уповільнення розвитку таких елементів інфраструктури, як дороги, енергетичні потужності й мережі.

Можна визначити сучасні тенденції розвитку виробничої й транспортної інфраструктури регіону. Зокрема, частина її елементів розвивається в умовах конкуренції, у той час як інша частина являє собою монополію, вимагає державного регулювання. У першу чергу ця тенденція стосується залізниць й енергетичних мереж. На фоні більш високих вимог до надійності сучасних систем транспорту, енергозбереження й зв'язку знижується ефективність використання об'єктів виробничої інфраструктури, а в ряді регіонів зростає енергодефіцитність.

Висновки. В умовах глобалізації і наростання постіндустріальних тенденцій соціально-економічного розвитку країн і територій, регіони швидко входять у світовий інтеграційний простір, в результаті чого значно зростає необхідність адаптації механізмів управління територіальними трансформаціями. При цьому глобалізація поєднується з регіоналізацією, яка характеризується опорою на власні джерела розвитку, де особливе місце займають нову якість управління, культурні цінності, інформаційні фактори.

Визначено основні умови просторової інтеграції регіонів України, в якості яких можна назвати обов'язкову розробку стратегій розвитку регіонів і їх реалізацію; поєднання конкуренції і партнерства регіонів; розвиток малого підприємництва; розвиток транспортної інфраструктури та комунікацій; розвиток регіональної інноваційної системи; розвиток соціального капіталу і мережевих структур; розвиток інтелектуального потенціалу регіону на основі формування регіону, «що навчається», і використання сучасних управлінських та маркетингових технологій.

Подальші дослідження слід спрямовувати на розробку механізмів інтеграційної взаємодії регіонів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення / [за заг. ред. В.Г. Яцуби]. – К.: Поліграфічний центр Укр. ДАГП Мінекоресурсів України, 2003. – 321 с.
2. Гончаров Ю.В. Взаємодія регіону і галузі в регулюванні структурної перебудови (на прикладі чорної металургії України): автореф. дис.на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.02.03./ Ю.В. Гончаров. – НДЕІ Мінекономіки України. – К.; 1995. – 41 с.
3. Лексин И. Территориальное устройство госу-

дарства: попытка реализации системной методологии анализа // Российский экономический журнал № 1, 2003, стр. 55-75.

4. Беленький П. Ю. Формування транскордонних ринків України. / Беленький П. Ю., Шевченко-Марсель В., Другов О. – Львів : Ін-т регіон. дослідж., 2003. – 289 с.

5. Макаренко В. П. Групповые интересы и властно-управленческий аппарат: к методологии исследования / В. П. Макаренко // Социс. – 1996. – № 11. – С. 120–128.

6. Мікула Н. А. Транскордонне співробітництво / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. – Київ : Крамар, 2011. – 260 с.

7. Дворцов В.И. Регионам необходимо организационно-экономическое объединение /

В.И. Дворцов // Региональная экономика и практика. – 2006. – № 4. – С. 22-29.

8. Сторонянська І. З. Організаційно-економічні основи міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону (на прикладі Західного регіону України) : автореф. дис... канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / І. З. Сторонянська. – Львів, 2002. – 20 с.

9. Іртищева І.О. Управління інституціональними змінами: сутнісно-теоретичний аспект / І.О. Іртищева, І.В. Крупіца // АгроСвіт. – 2013. – № 22. – С. 53–56.

10. Іртищева І.О. Методичні підходи до оцінки ефективності управління інституціональними змінами / І.О. Іртищева, І.В. Крупіца // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 5. – Харків, ХНАУ. – 2013. – С. 48–58.